

TANKEFORSTYRRELSER OG RORSCHACHTESTEN

Anmeldelse af

James H. Kleiger: *Disordered Thinking and the Rorschach*.
The Analytic Press 1999; 400 sider, ca. 50£ hos Karnac.

Jan Nielsen

Den amerikanske psykolog James H. Kleiger har begået en væsentlig bog om *Rorschach-metoden og forstyrrelser i tænkningen*. Disse to emner burde i sig selv skærpe nysgerrigheden, men det er især kombinationen, der gør bogen interessant. Som det sikkert er læseren bekendt, er det ikke, fordi der mangler litteratur om disse emner, hverken hver for sig eller som her, kombineret. Tværtimod – fristes man til at sige – begge områder er psykologiske klassikere, og litteraturen er nærmest overvældende. Men det er netop, på paradoksalt vis, én af flere gode grunde til at gå i lag med Kleigers *Disordered Thinking and the Rorschach*.

Det er lykkedes at skabe en sjælden syntese mellem disse store forskningsområder, og Kleiger kan den fine kunst at formidle et vanskeligt stof uden at reducere den grundlæggende kompleksitet ved at skabe en struktur, der gør området overskueligt, men aldrig banalt. Kompleksitet og enkelthed er beskrivende for bogens struktur og stil – sprogligt er den en nydelse.

Hvad titlen umiddelbart skjuler, er, at bogen i diagnostisk henseende primært retter sig mod skizofreni, men dog ikke udelukkende. Det gør dog ikke bogen mindre udfordrende – tværtimod – idet treklangen bestående af *tankeforstyrrelser, skizofreni og Rorschachtestning* fortsat har en del disharmoniske toner og udgør dermed et dynamisk spændingsfelt, der langtfra er faldet til hvile – selv efter mere end 100 års forskning.

Bogen er skrevet i 1999 og har således opdateret viden, der giver en god fornemmelse af aktualitet (selvom de nyeste forskningsresultater ikke er inkluderet). Men ikke blot det. Gennem de første af bogens i alt 18 kapitler giver Kleiger et usædvanligt godt og klart overblik over de historiske udviklingstræk og de mange konceptuelle og metodologiske vanskeligheder, som udforskningen af tankeforstyrrelser er stødt på gennem de sidste ca. 100 år. Her fremstilles de væsentligste kontroverser og problemstillinger, f.eks. definitionsspørgsmål, skelnen mellem tanke- og sprogforstyrrelser, opfattelsen

af tankeforstyrrelser som en enkelt faktor eller som et multipelt fænomen og opdelingen i positive og negative tankeforstyrrelser. Kleiger beskriver på en enkel og overskuelig måde de mest essentielle træk kronologisk og tematisk.

I afsnittet *Assessing Disordered Thinking* gives et indledende overblik over de ganske mange metoder, der i tidens løb er udviklet til vurdering af formelle tankeforstyrrelser, og Kleiger beskriver hhv. fordele og ulemper, der er knyttet til anvendelse af disse. I det efterfølgende kapitel stiller Kleiger – via en historisk gennemgang – eksplicit skarpt på Rorschachmetodens anvendelighed til vurdering af tankeforstyrrelser, hvilket allerede dens skaber, Herman Rorschach, dokumenterede i sin klassiker *Psychodiagnostik* fra 1921. I tiden frem til anden verdenskrig mente Rorschach-forskerne, at det var muligt at finde specifikke tegn i Rorschachtesten, der var entydige (patognomoniske) for bestemte diagnostiske kategorier. Det var især Rapaport-gruppen, der gjorde op med denne patognomoniske opfattelse, men vores egen Lise Østergaard (1962) havde bestemt også en andel i denne udvikling, skønt hendes disputats ikke er kendt internationalt. I metodologisk henseende var Rapaportgruppens største fortjeneste deres arbejde med *verbaliseringen* under Rorschach-testningen, idet de udviklede et enstående begrebs- og assessmentapparat til registrering og kategorisering af tankeforstyrrelser.

Jeg skal ikke trætte læseren med for mange detaljer, men Kleiger fører de historiske udviklingslinjer, hvoraf kun få er berørt ovenstående (og derfor ikke yder Kleiger retfærdighed) *up to date*, via en grundig gennemgang af nogle af de seneste årtiers mest anvendte scoringssystemer, dvs. Rapaport, Holt, Holzman (TDI) og Exner. De tre sidstnævnte (og andre) står fortsat i gæld til Rapaports kategoriseringsarbejde, men både Holzman, der har konstrueret *The Thought Disorder Index* (Johnston & Holzman 1979) sammen med sine medarbejdere på McLean Hospital i Boston, og Exner (*The comprehensive System 1990*) har hver på deres måde bidraget til forbedring af deres forgængeres metoder. Holzman & Co. har udviklet deres TDI-metode (se Nielsen 2002), så tankeforstyrrelser både kan registreres kvali- som kvantitativt, hvilket især gør TDI-metoden velegnet til forskningsbrug (se Koistinen 1995). Exner har på sin side været optaget af at forbedre Rorschach-metodens reliabilitet, men der er dog draget tvivl om det såkaldte skizofreni-indeks' diagnostiske præcision (Jørgensen 2000; Knudsen & Brun 2000; Mogensen & Autzen 2000).

Bogens tredje del, *Conceptual and Theoretical Underpinnings*, fokuserer hovedsaglig på den psykoanalytiske forståelse af tankeforstyrrelser, der traditionelt er blevet opfattet som udslag af primærprocessen. Det er især i *Drømmetydning*, at Freud (1900) beskriver mekanism'erne (kondensering, forskydning og symbolisering) bag formelle forstyrrelser i tænkningen. Kleiger tematiserer desuden forstyrrelser i tænkningen som udtryk for ego-svaghed (Rapaport og Holt), forstyrrelser i objekt-relationer (Kwawer og

Athey), selvforstyrrelse (Kohut) og endelig i udviklingspsykologisk perspektiv (Lerner).

Bogens sidste del tager læseren på en differentialdiagnostisk *tour de force* med udgangspunkt i den kendsgerning, at det ikke er lykkedes at finde entydige sammenhænge mellem tankeforstyrrelser og bestemte typer af psykiske forstyrrelser. Denne problemstilling behandler Kleiger ved netop at gennemgå sammenhængen mellem de diagnostiske hovedkategorier og disses relation til formelle forstyrrelser i tænkningen, hvorved han afspejler den moderne opfattelse af tankeforstyrrelser som et varians- og kontinuumsfænomen (Holzman 1978) og altså ikke som et kategorielt *enten-eller*.

I afsnittet om skizofreni gennemgår Kleiger ret detaljeret hovedtrækkene i de forskningsresultater, der kendes i dag (1999), og som trods manglende entydighed alligevel giver nogle diagnostiske og forskningsmæssige retningslinjer. Underafsnittene om (skizofreni-) spektrumforstyrrelser, især skizotypi og de skizoaffektive forstyrrelser er værd at fremhæve, idet klinikerne ofte står over for den udfordring at skelne mellem eksempelvis skizotypi og borderline-forstyrrelser hhv. mellem den skizofrene og affektive formkreds. Afsnittene er netop væsentlige som følge af de differentialdiagnostiske overvejelser.

Bogens sidste kapitel om *kreativitet og tankeforstyrrelser* er en klassisk tematisering og en problemstilling, man ofte konfronteres med i undervisningssammenhæng: *hvordan skelner man mellem forstyrret tænkning og digterisk kreativitet?* Sådanne spørgsmål er, udover at de kan give hovedpine, faktisk ganske udfordrende og netop ikke så ligetil at besvare. Men også her griber Kleiger problemerne stringent og sobert an. Gennem teorier om kreativitet, især baseret på psykoanalysens regressionsperspektiv (Kris 1950), opstilles en spektrumopfattelse af tænkningens struktur og organisation, der viser at 'udskridninger' i tænkningen i princippet kan genfindes hos alle mennesker, men det understreges, at der er forskel på graden og arten af disse.

For at belyse denne problemstilling genfortæller Kleiger anekdoten om James Joyce, der konsulterede Jung med sin skizofrene datter. På Joyces spørgsmål om, hvad forskellen var mellem hans (Joyce) "skæve" skrivestil og datterens forstyrrede tale, svarede Jung, at Joyce og hans datter var som to mennesker, der var på vej mod flodens bund. Men mens Joyce *dykkede* mod bunden, *faldt* datteren gennem det dybe vand. Jungs pointe var, at Joyce (som repræsentant for det normale *og* kreative) måtte sætte sin vilje ind på at vride sprogets struktur, mens disse forvridninger var noget, der skete for datteren *uden* hendes vilje. En tankevækkende metafor – i en anbefalingsværdig bog.

LITTERATURHENVISNINGER

(hvis man ønsker at orientere sig yderligere):

- ATHEY, G. (1974): Schizophrenic Thought Organization, Object Relations, and the Rorschach Test. *Bulletin of the Menninger Clinic*, vol. 38: 406-429.
- BERG, J.L., PACKER, A., NUNNO, V.J. (1993): A Rorschach Analysis: Parallel Disturbance in Thought and in Self/Object Representation. *Journal of Personality Assessment*, vol. 61, no. 2: 311-323.
- BLATT, S.J., RITZLER, B.A. (1974): Thought Disorder and Boundary Disturbance in Psychosis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, vol. 42, no. 3: 370-381.
- BLATT, S.J., WILD, C.M. (1976): *Schizophrenia – A Developmental Analysis*. Academic Press, New York.
- CHAIKA, E.I. (1990): *Understanding Psychotic Speech: Beyond Freud and Chomsky*. Charles C. Thomas, Springfield, Ill.
- CUTTING, J. (1985): *The Psychology of Schizophrenia*. Churchill Livingstone, London.
- EXNER, J.E. (1990): *A Rorschach Workbook for the Comprehensive System (3rd Ed.)*. Rorschach Workshops, Ashville, N.C.
- FREUD, S. (1900): *Drømmetydning*. Hans Reitzels Forlag, København (1982).
- GILL, M.M. (1967): *The Collected Papers of David Rapaport*. Basic Books, New York.
- HARROW, M., QUINLAN, D. (1985): *Disordered Thinking and Schizophrenic Psychopathology*. Gardner Press, New York.
- HOLZMAN, P.S. (1978): Cognitive Impairment and Cognitive Stability: Towards a Theory of Thought Disorder. in G. Serban (ed): *Cognitive Defects in the Development of Mental Illness*. Brunner/Mazel, New York.
- HOLZMAN, P.S. (1986): Thought Disorder in Schizophrenia: Editors Introduction. *Schizophrenia Bull.*, vol. 12, no. 3: 342-346.
- HOLZMAN, P.S. (1995): Thought Disorder and the Fundamental Disturbance of Schizophrenia. in R. Fog, J. Gerlach, R. Hemmingsen (eds.): *Schizophrenia – An Integrated View*. Munksgaard, København.
- HOLZMAN, P.S., SHENTON, M.E., SOLOVAY, M.R. (1986): Quality of Thought Disorder in Differential Diagnosis. *Schizophrenia Bull.*, vol. 12, no. 3: 360-371.
- JOHNSTON, M.H., HOLZMAN, P.S. (1979): *Assessing Schizophrenic Thinking*. Jossey-Bass, San Francisco.
- JØRGENSEN, K. (2000): Exners skizofreniindex (II). *Psykolog Nyt*, vol. 54, no. 14: 10-14.
- KILLINGMO, B. (1988): *Rorschachmetode og psykoterapi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- KNUDSEN, P., BRUN, B. (2000): Exners skizofreni-index (III). *Psykolog Nyt*, vol. 54, no. 17: 14-18.
- KNUDSEN, P., BRUN, B. (2000): Exner – sidste omgang. *Psykolog Nyt*, vol. 54, no. 21: 35.
- KOISTINEN, P. (1995): *Thought Disorder and the Rorschach: A study on psychopathology and vulnerability of subjects*. Dissertation, Department of Psychiatry, University of Oulu, Finland (*Acta Univ. Oul. D 346, 1995*).
- KRIS, E. (1950): On preconscious mental processes. *Psychoanalytic Quarterly*, vol. 19: 540-560.
- MOGENSEN, J., AUTZEN M. (2000): Exner's skizofreniindeks i Rorschachprøven. *Psykolog Nyt*, vol. 54, no. 12: 16-20.
- NIELSEN, J. (2001): Tankeforstyrrelser og skizofreni: The Copenhagen Prodromal Study. *Nordisk Psykologi*, vol. 53, no.1:89-94.

- NIELSEN, J. (2002): *Tanker og det der kommer imellem*. Ph.d.-afhandling om formelle tankeforstyrrelser og identifikation af skizofrenispektrum forstyrrelser. Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet.
- RAPAPORT, D. (1951): *Organization and Pathology of Thought*. Columbia University Press, New York.
- RAPAPORT, D. (1957): Cognitive structures. in M. M. Gill (ed.) *The Collected Papers of David Rapaport*. Basic Books, New York (1967).
- RAPAPORT, D., GILL, M.R., SCHAFER, R. (1946): *Diagnostic Psychological Testing 1-2*. The Year Book Publishers, Chicago. (1968-udgave red.: Robert E. Holt).
- RORSCHESTER, S., MARTIN, J.R. (1979): *Crazy Talk: A Study of the Discourse of Schizophrenic Speakers*. Plenum Press, New York.
- ROSENBAUM, B. (2000): *Tankeformer og talemåder. En undersøgelse af skizofrenes udsigelse, tankeforstyrrelse og kommunikation*. Multivers. Disputats.
- ROSENBAUM, B., SÖNNE, H. (1979): *Det er et bånd der taler. Analyse af sprog og krop i psykosen*. Gyldendals Sprogbibliotek, København.
- RORSCHACH, H. (1921): *Psychodiagnostik*. Verlag Hans Huber, Bern 1941.
- SASS, L.A. (1992): *Madness and Modernism. Insanity in the Light of Modern Art, Literature, and Thought*. Basic Books, New York 1996.
- SCHAFER, R. (1986): Bodies in Schizophrenic Rorschach Responses. in *Projective Testing and Psychoanalysis*. International Universities Press, Madison, Conn.
- SOLOVAY, M.R., SHENTON, M.E., GASPERETTI, C., COLEMAN, M., KESTNBAUM, E., CARPENTER, J.T., HOLZMAN, P.S. (1986): Scoring Manual for the Thought Disorder Index. *Schizophrenia Bulletin*, vol. 12, no. 3: 483-496.
- SPITZER, M., UEHLEIN, F., SCHWARTZ, M.A., MUNDT, C. (1992): *Phenomenology, Language and Schizophrenia*. Springer-Verlag, New York.
- WATKINS, J.G., STAUFFACHER, J.C. (1952): An Index of Pathological Thinking in Rorschach. *Journal of Projective Techniques*, vol. 16: 276-286.
- WEINER, I.B., EXNER, J.E. Jr. (1978): Rorschach Indices of Disordered Thinking in Patient and Non-Patient Adolescents and Adults. *J. Personality Assessment*, vol. 42: 339-343.
- VÆVER, M.S. (2000): *Tankeforstyrrelser indenfor det skizofrene spektrum*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Institut for Psykologi.
- ØSTERGAARD, L. (1962): *En psykologisk analyse af de formelle skizofrene tankeforstyrrelser*. Munksgaard, København.